คุณานุคุณสูตรภาค

คุณานุคุณไตรภาค

ธงทอง จันทรางศุ
ชัชพล ไชยพร และ พิเศษ สอาดเย็น

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา
พิมพ์ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายในงานฉลองพระชนมายุ ๘๔ พรรษา
สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ
เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี

บุพพกถา

อภิลักขิตสมัยฉลองพระชนมายุ ๘๔ พรรษา ในสมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี วันที่ ๒๔ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๕๒ นี้ เป็นมงคลกาลที่รัฐบาลและประชาชนชาวไทยพร้อมใจกันจัดกิจกรรมนานาประการสนองพระกรุณาธิคุณและเฉลิมพระเกียรติ ทั้งในฐานะที่ทรงเป็นพระราชธิดา พระองค์เดียวในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และทั้งในฐานะทรงเป็นสมเด็จพระบรมวงศ์ผู้ใหญ่ฝ่ายใน ผู้ทรงเป็นที่เคารพเทิดทูนของมหาชนอยู่ในบัดนี้

ในกาละอันเป็นพิเศษข้างต้น สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ปรารภว่า เมื่อครั้งแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระรามาธิบดีพระองค์นั้นได้ทรงพระราชนิพนธ์ฉันท์สรรเสริญคุณพระรัตนตรัย โดยทรงถอดความจากบทชยสิทธิคาถา หรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า คาถาพาหุ กับทั้งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้สืบค้นบทนมัสการและสรรเสริญพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ และพระสังฆคุณ สำนวนเก่าของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) ปราชญ์ทางภาษาคนสำคัญในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มาประมวลเข้ากับบทยอพระเกียรติและบทถวายพระพรอื่น สำหรับเสือป่าได้ใช้สวดด้วยทำนองสรภัญญะ บูชาพระรัตนตรัยและถวายพระพรในเวลาค่ำของทุกวัน บทพระราชนิพนธ์กับทั้งคำประพันธ์ของโบราณกวีนี้ ยังคงได้ใช้เป็นส่วนหนึ่งของบทสวดมนต์ของนักเรียนในเวลาวันศุกร์สุดสัปดาห์ตามโรงเรียนต่างๆ อยู่ตราบกระทั่งปัจจุบัน โดยกระทรวงศึกษาธิการได้นำบทสวดบูชาคุณมารดา บิดาและบทบูชาพระคุณครู ผลงานประพันธ์ของพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) อีกสองบทมา

สมทบเข้าด้วย เมื่อสวดมนต์จบแล้วนักเรียนพร้อมกันขับร้องเพลงสรรเสริญพระบารมีเป็นอวสานแห่งการสวดมนต์และถวายพระพร

บทสวดมนต์ดังกล่าวข้างต้นเหล่านี้ รวมตลอดถึงเนื้อเพลงสรรเสริญพระบารมี ล้วนมีความไพเราะงดงามจับใจ และเพียบพร้อมด้วยสาระอันควรศึกษา แต่น่าเสียดายที่เมื่อวันเวลาผ่านล่วงไปนานเข้า นักเรียนผู้สวดมนต์และขับร้องเพลงสรรเสริญพระบารมีจำนวนไม่น้อยไม่ทราบเสียแล้วว่าถ้อยวาจาที่ตนเปล่งมานั้น มีความหมายลึกซึ้งสักปานใด มิหนำซ้ำนักเรียนบางคนอาจจะไม่ทราบอักขรวิธีสะกดการันต์ของบทสวดมนต์และเพลงสรรเสริญพระบารมีที่ตนกำลังสวดหรือขับร้องเสียด้วยซ้ำไป

ยุคสมัยนี้เป็นเวลาที่เรากำลังร่วมแรงกันอย่างแข็งขัน ให้เยาวชนคนรุ่นใหม่ของชาติไทยมีความรักชาติ รักแผ่นดินเกิด เป็นศาสนิกชนที่ดีของศาสนาทั้งหลายที่แต่ละคนนับถือเลื่อมใส เป็นผู้มีความมั่นคงจงรักภักดีในพระมหากษัตริย์เจ้า รู้คุณบิดามารดาตลอดถึงคุณครูบาอาจารย์ หากจะได้ถอดความบทสวดมนต์และเพลงสรรเสริญพระบารมีที่นักเรียนได้สวดและขับร้องอยู่เป็นประจำ จากบทร้อยกรองออกเป็นความเรียงร้อยแก้ว แปลความเรียงนั้นเป็นภาษาอังกฤษ และจัดทำบัญชีอธิบายศัพท์เพื่อความสะดวกแก่นักเรียนจะได้ศึกษาค้นคว้าหรือแม้แต่ครูผู้สอนในวิชาภาษาไทยก็ดี วิชาภาษาอังกฤษก็ดี ตลอดถึงวิชาอื่นใดที่มีสาระเกี่ยวข้องก็ดี จักได้ใช้ประโยชน์เพื่อการเรียนการสอน เชื่อแน่ว่าจะเป็นที่พอใจของคนหมู่มาก กับทั้งเป็นการดำเนินตามรอยพระบรมบาทราชจริยาในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ และได้ทรงริเริ่มการนี้ไว้ดีแล้วแต่หนหลังด้วยอีกสถานหนึ่ง

ดังนั้น ข้าพเจ้าจึงได้ชักชวนและร่วมกันกับอาจารย์ ดร.ชัชพล ไชยพร ผู้ช่วยคณบดีและอาจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้เป็นศิษย์ เชิญบทสวดมนต์และเพลงสรรเสริญพระบารมีที่เด็กนักเรียนคุ้นเคยกันอยู่มาเป็นต้นบทแล้วถอดความออกเป็นความเรียงร้อยแก้ว จากนั้นได้ขอให้ ดร.พิเศษ สอาดเย็น ข้าราชการสำนักงานกิจการยุติธรรม กระทรวงยุติธรรม ผู้มีใจรักและทักษะทางภาษาแปลถ่ายทอดความเรียงนั้นออกเป็นภาษาอังกฤษ กับทั้งได้รับอนุเคราะห์จากพระมหาไมตรี ปุญฺญามรินฺโท ปธ.๙ วัดราชบพิธ เมตตาช่วยสืบค้นความบางตอนที่สงสัย สำเร็จประโยชน์เป็นต้นฉบับหนังสือเล่มนี้ ขนานนามว่าหนังสือ “คุณานุคุณไตรภาค” ด้วยมีสาระสำแดงพระคุณใหญ่น้อยทั้งหลาย จัดเป็นสามส่วน ทั้งที่เป็นร้อยกรองของเดิม ร้อยแก้วที่เรียบเรียงใหม่ และคำแปลภาษาอังกฤษ พิมพ์เป็นเล่มสมุดเดียวกัน เพื่อทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายแด่สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี สำหรับพระราชทานเป็นที่ระลึกแก่ผู้มาเฝ้าถวายชัยมงคลในวาระฉลองพระชนมายุ กับทั้งเพื่อเผยแพร่แก่ผู้สนใจในวงกว้างเป็นการเฉลิมพระเกียรติพร้อมกันไปด้วย

ด้วยอานุภาพที่ได้บูชายิ่งแล้วแก่ดวงแก้วทั้งสาม คือ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ ในวาระนี้ ขอจงเป็นผลอภิบาลรักษา สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี ให้ทรงพระเกษมสำราญชื่นบานพระหฤทัย ผ่องพ้นโศกโรคภัยอันจักเข้ามากล้ำกราย พระบารมีขจรขจายมิรู้เสื่อมรู้สูญ เพ็ญพระยศปูนเดือนเด่นฟ้าอยู่ตราบนิรันตรกาล เทอญ

รองศาสตราจารย์ธงทอง จันทรางศุ
เลขาธิการสภาการศึกษา

สารบัญ

	หน้า
บุพพกถา	(ก)
บทสวดพระพุทธคุณ	๒
ถอดความบทสวดพระพุทธคุณ	๓
Paraphrased Song in Praise of the Great Compassion of the Buddha	๔
อธิบายศัพท์บทสวดพระพุทธคุณ	๕
บทสวดพระธรรมคุณ	๗
ถอดความบทสวดพระธรรมคุณ	๘
Paraphrased Song in Praise of the Merit of the Doctrine of Dhamma	๙
อธิบายศัพท์บทสวดพระธรรมคุณ	๑๐
บทสวดพระสังฆคุณ	๑๒
ถอดความบทสวดพระสังฆคุณ	๑๓
Paraphrased Song in Praise of the Merit of the Community of Sangha	๑๔
อธิบายศัพท์บทสวดสังฆคุณ	๑๕
บทสวดเคารพคุณมารดาบิดา	๑๗
ถอดความบทสวดเคารพคุณมารดาบิดา	๑๘
Paraphrased Song in Praise of Mother and Father	๑๙
อธิบายศัพท์บทสวดเคารพคุณมารดาบิดา	๒๐

บทสวดเคารพคุณครูอาจารย์ ๒๒
ถอดความบทสวดเคารพคุณครูอาจารย์ ๒๓
Paraphrased Song in Praise of Guru and Aacariya ๒๔
อธิบายศัพท์บทสวดเคารพคุณครูอาจารย์ ๒๕
บทสวดชยสิทธิคาถา ๒๗
ถอดความบทสวดชยสิทธิคาถา ๒๘
Paraphrased Chanting in Praise of the Rightful Victory ๒๙
อธิบายศัพท์บทสวดชยสิทธิคาถา ๓๐
เพลงสรรเสริญพระบารมี ๓๓
ถอดความเพลงสรรเสริญพระบารมี ๓๔
Paraphrased Royal Anthem ๓๕
อธิบายศัพท์เพลงสรรเสริญพระบารมี ๓๖
ภาคผนวก ๑ ๓๗
ภาคผนวก ๒ ๓๘
ภาคผนวก ๓ ๓๙

คุณานุคุณวิตรภาค

บทสวดพระพุทธคุณ

(นำ) **อิติปิ โส** (รับพร้อมกัน) ***ภควา อรหำ สมฺมาสมฺพุทฺโธ***
วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต
โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานำ
พุทฺโธ ภควา ติ.

(สวดทำนองสรภัญญะ)

(นำ) องค์ใดพระสัมพุทธ
ตัดมูลเกลศมาร
หนึ่งในพระทัยท่าน
ราคี บ พันพัว
องค์ใดประกอบด้วย
โปรดหมู่ประชากร
ชี้ทางบรรเทาทุกข์
ชี้ทางพระนฤพาน
พร้อมเบญจพิธจัก-
เห็นเหตุที่ใกล้ไกล
กำจัดน้ำใจหยาบ
สัตว์โลกได้พึ่งพิง
ข้าขอประณตน้อม
สัมพุทธการุญ-

(รับพร้อมกัน) สุวิสุทธสันดาน
บ มิหม่นมิหมองมัว
ก็เบิกบานคือดอกบัว
สุวคนธกำจร
พระกรุณาดังสาคร
มละโอฆกันดาร
และชี้สุขเกษมสานต์
อันพ้นโศกวิโยคภัย
ษุจรัสวิมลใส
ก็เจนจบประจักษ์จริง
สันดานบาปแห่งชายหญิง
มละบาปบำเพ็ญบุญ
ศิรเกล้าบังคมคุณ
ญภาพนั้นนิรันดร (กราบ)

พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) ร้อยกรอง

ถอดความ
บทสวดพระพุทธคุณ

พระพุทธคือผู้ตื่นแล้ว สว่างแล้วพระองค์ใด ทรงมีอุปนิสัยบริสุทธิ์หมดมลทินมาแต่แรก ทรงตัดรากเหง้าแห่งกิเลสได้หมดสิ้น จนไม่เหลือความหม่นหมองใดๆ ทั้งปวง พระทัยของพระองค์ท่านมีความเบิกบานประหนึ่งดอกบัว อันปราศจากราคีและมีกลิ่นหอมฟุ้งไป พระพุทธ พระองค์ใดเล่า ประกอบด้วย พระกรุณาคือความสงสารคิดจะช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์เปรียบดั่งสายน้ำ เพื่อประโยชน์ที่จะปลดเปลื้องความเดือดร้อนของหมู่คน ให้อาจข้ามพ้นกองกิเลสอันทับท่วมจิตใจและแสนแห้งแล้ง ทรงแนะนำบอกหนทางที่จะทำให้ความทุกข์ผ่อนคลายและนำไปสู่ความสุข ทรงชี้ทางไปสู่พระนิพพานคือการดับกิเลสและกองทุกข์ อันเป็นเหตุให้พ้นจากความเดือดร้อนใจ ความพลัดพรากและอันตรายทั้งปวง ทรงมีดวงตาห้าประการ* (คือ มังสจักษุ ทิพยจักษุ ปัญญาจักษุ พุทธจักษุ และสมันตจักษุ) อันแจ่มใสไม่มีตำหนิ ทำให้ทรงสามารถทราบเหตุทั้งหลาย ไม่เลือกว่าใกล้ไกลอย่างเจนจบเชี่ยวชาญและปรากฏชัด ทรงกำจัดเสียซึ่งน้ำใจที่หยาบช้าและเป็นสันดานบาปของชายหญิง สัตว์โลกทั้งหลายได้อาศัยพึ่งพิง (พระองค์) ทำให้อาจละจากบาปและทำให้บุญคือความดีเพิ่มพูนขึ้นจนเต็มบริบูรณ์

ข้าขอน้อมไหว้ด้วยเศียรเกล้าแสดงความเคารพต่อพระคุณโดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ พระมหากรุณาคุณของพระพุทธ พระองค์นั้นตลอดไป

** โปรดดูภาคผนวกที่ ๑*

Paraphrased

Song in Praise of the Great Compassion of the Buddha

He who is the Awakened and the Enlightened One, with pure and impeccable character, who completely uprooted all the defilements, who enjoys the freedom from grief, whose heart is filled with joy, like a lotus flower emanating sweet fragrance; Whose compassion for others, vast as a river, is such that wishes to free others from sufferings and help them overcome the defilements so overpowering and unwholesome; who shows the means to lessen the pain and attain happiness, who points to us the right path leading to Nibbana which is the extinction of defilements and sufferings, where all misery, deprivation, and danger come to an end; He who possesses the five eyes (physical eye, divine eye, eye of wisdom, eye of an enlightened one, and eye of all-round knowledge), so clear and taint-free that enables Him to perceive all causes of things, near and far, with perfect clarity and thoroughness, who rids the crude state of minds and evil characters inherent in men and women, who provides safe haven for all creatures where evil can be diminished, and virtue accumulated to the fullest extent,

I bow my head in respect to the great virtue of that Enlightened One, and his great compassion in particular.

อธิบายศัพท์
บทสวดพระพุทธคุณ

สัมพุทธ ผู้รู้พร้อม ผู้ตื่นแล้ว ผู้สว่างแล้ว พระนามพระพุทธ
วิสุทธ สะอาด ใส ขาว หมดจด บริสุทธิ์ หมดมลทิน
สันดาน อุปนิสัยที่มีมาแต่กำเนิด
มูล โคน ราก รากเหง้า
เกลศ กิเลส
มาร ผู้กีดกันบุญกุศล
บ ไม่
ราคี ความมัวหมอง มลทิน
พันพัว เกี่ยวเนื่องกัน ผูกพันกัน เกี่ยวโยงพาดพิงถึงกัน
สุว ดีงาม
คนธ กลิ่น
กำจร ฟุ้งไป
กรุณา ความสงสารคิดจะช่วยให้พ้นทุกข์
สาคร แม่น้ำ ทะเล
โปรด แสดงความเมตตากรุณาโดยปลดเปลื้องความเดือดร้อน
ประชากร หมู่คน หมู่พลเมือง
มละ ละ ทิ้ง
โอฆ กิเลสที่ท่วมทับจิตใจของหมู่สัตว์
กันดาร อัตคัด ฝืดเคือง ลำบาก แห้งแล้ง
บรรเทา ทำให้ทุเลา ผ่อนคลาย เบาบางลง
ทุกข์ ความยากลำบาก ความไม่สบายกายไม่สบายใจ
สุข ความสบายกายสบายใจ

เกษมสานต์ โปร่งอารมณ์ ชื่นชมยินดี

นฤพาน การดับกิเลสและกองทุกข์

โศก ความทุกข์ ความเศร้า ความเดือดร้อนใจ

วิโยค การจากไป การพลัดพราก ความร้าง ความห่างเหิน

ภัย สิ่งที่น่ากลัว อันตราย

เบญจพิธจักษุ ดวงตาห้าประการ - (เบญจพิธ = ห้าประการ)

จรัส แจ่มแจ้ง รุ่งเรือง สว่าง

วิมล ปราศจากมลทิน ไม่มีตำหนิ ใส สะอาด บริสุทธิ์ กระจ่างงาม

เจนจบ ชำนาญทั่ว รอบรู้ ได้พบได้เห็นมามาก

ประจักษ์ ปรากฏชัด อาจเป็นทางตาหรือทางใจก็ได้

บาป การกระทำผิดหลักคำสอนหรือข้อห้ามในศาสนา ชั่ว มัวหมอง

มละ ละทิ้ง

บำเพ็ญ ทำให้เต็มบริบูรณ์ เพิ่มพูน

บุญ การกระทำดีตามหลักคำสอนในศาสนา ความดี

ประณต น้อมไหว้

บังคม แสดงความเคารพอย่างสูงตามประเพณีไทย เช่น แสดงความเคารพพระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินี และพระบรมราชวงศ์ชั้นสูง

คุณ ความดีที่มีประจำอยู่ในสิ่งนั้นๆ ความเกื้อกูล

การุญญภาพ การุญภาพ ความกรุณา - (การุญ = ความกรุณา)

นิรันดร ตลอดไป ไม่เว้นว่าง ติดต่อกันตลอดไป

บทสวดพระธรรมคุณ

(นำ) **สวากฺขาโต** (รับพร้อมกัน) **ภควตา ธมฺโม สนฺทิฏฺฐิโก อกาลิโก เอหิปสฺสิโก**
โอปนยิโก ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหี ติ.

(สวดทำนองสรภัญญะ)

(นำ) ธรรมะคือคุณากร (รับพร้อมกัน) ส่วนชอบสาทร
ดุจดวงประทีปชัชวาล
แห่งองค์พระศาสดาจารย์ ส่องสัตว์สันดาน
สว่างกระจ่างใจมน
ธรรมใดนับโดยมรรคผล เป็นแปดพึงยล
และเก้ากับทั้งนฤพาน
สมญาโลกอุดรพิสดาร อันลึกโอฬาร
พิสุทธิ์พิเศษสุกใส
อีกธรรมต้นทางคระไล นามขนานขานไข
ปฏิบัติปริยัติเป็นสอง
คือทางดำเนินดุจคลอง ให้ล่วงลุปอง
ยังโลกอุดรโดยตรง
ข้าขอโอนอ่อนอุตมงค์ นบธรรมจำนง
ด้วยจิตและกายวาจา (กราบ)

พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) ร้อยกรอง

ถอดความ
บทสวดพระธรรมคุณ

ธรรมะ อันได้แก่ คำสอนของพระพุทธผู้เป็นพระศาสดา (คือ ผู้ก่อตั้งพระศาสนา) และทรงเป็นครูผู้สอน เป็นบ่อเกิดของคุณความดี ความชอบ และความเอื้อเฟื้อเอาใจใส่ เปรียบเสมือนดวงประทีปอันรุ่งเรืองสาดแสงส่องให้สันดานในใจของสัตว์ทั้งหลายที่มีความมืดมัวกลับมีความสุกสว่าง กระจ่างแจ่มใสขึ้น

ธรรมะอันใดเล่าประกอบด้วยมรรค (คือ ทางดำเนิน) และผล เป็นคู่แปด* และหากจะนับพระนิพพานคือ การดับสิ้นซึ่งกองกิเลสและทุกข์เข้าด้วยอีกหนึ่งก็จะรวมเป็นเก้า มีนามเรียกขานโดยสมมติว่า เป็นภาวะเหนือโลกอันมีความละเอียดลึกซึ้ง ล้ำลึก งามตระการบริสุทธิ์และแสนวิเศษ อนึ่ง ธรรมะทั้งปวงอันเป็นต้นทางดำเนิน อันมีนามเรียกขานกันเป็นสองข้อสำคัญ ได้แก่ ปฏิบัติและปริยัติ ย่อมนำให้ (ผู้เดินตาม) บรรลุถึงจุดหมายที่ต้องการคือ ความหลุดพ้นจากวิสัยของโลกโดยตรงทีเดียว

ข้าขอเคารพน้อมไหว้อย่างสูงสุดแด่พระธรรม ด้วยใจ ด้วยกาย และด้วยวาจา

** โปรดดูภาคผนวกที่ ๒*

Paraphrased

Song in Praise of the Merit of the Doctrine of Dhamma

Dhamma, being the teaching of Lord Buddha the Founder and the Teacher and the source of all virtue and compassion, expels darkness in the hearts of all creatures like a bright burning lamp with its warm and glowing light.

Such Doctrine of Dhamma which consists of the four pairs of paths and fruitions of these paths, eight in total, nine if including the ultimate extinction of all sufferings and defilements or the Nibbana, termed the 'super-mundane' state of delicate, profound, glorious, pure, and extraordinary nature. Follow the path of Dhamma where all doctrines are known as belonging to one of these two: patipatti (practicing) and pariyatti (learning), and one is sure to attain the ultimate goal which is deliverance from the mundane state of being.

I salute that Doctrine of Dhamma with my utmost respect through mind, body and speech.

อธิบายศัพท์
บทสวดพระธรรมคุณ

ธรรมะ คุณความดี

คุณากร บ่อเกิดแห่งความดี ที่รวมแห่งความดี

สาทร เอื้อเฟื้อ เอาใจใส่

ประทีป ไฟที่มีเปลวสว่าง ตะเกียง โคม

ชัชวาล สว่าง รุ่งเรือง โพลงขึ้น

ศาสดาจารย์ ผู้ตั้งลัทธิศาสนา และครูผู้สอน (ศาสดา + อาจารย์)

ส่อง ฉายแสง เพ่งมอง

สันดาน อุปนิสัยที่มีมาแต่กำเนิด

มน ใจซึ่งเป็นใจรับรู้ธรรมารมณ์

มรรคผล ผล

ยล มองดู

นฤพาน การดับกิเลสและกองทุกข์

โลกอุดร เหนือโลก พ้นวิสัยของโลก

พิสดาร กว้างขวาง ละเอียดลออ

โอฬาร ใหญ่โต โอ่โถง กว้างขวาง ยิ่งใหญ่ เลิศล้น ประเสริฐดี

พิสุทธิ์ บริสุทธิ์ สะอาด สุกใส

พิเศษ นอกเหนือหรือแตกต่างไปจากปรกติธรรมดา

ปฏิบัติ กระทำเพื่อให้เกิดความชำนาญ กระทำตามธรรมะ คือ คำสั่งสอนของพระศาสดา

ปริยัติ การเล่าเรียนพระไตรปิฎก

อุตมงค์ อุตมางค์ ส่วนสูงสุดของร่างกาย คือ หัว (อุตม = สูงสุด ยิ่ง เลิศ มากมาย บริบูรณ์)

นบ ไหว้ นอบน้อม

จำนง ประสงค์ มุ่งหวัง ตั้งใจ

จิต ใจ สิ่งที่มีหน้าที่รู้

บทสวดพระสังฆคุณ

(นำ) **สุปฏิปนฺโน** (รับพร้อมกัน) **ภควโต สาวกสงฺโฆ, อุชุปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ ญายปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ, สามีจิปฏิปนฺโน ภควโต สาวกสงฺโฆ, ยทิทำ จตฺตาริ ปุริสยุคานิ อฏฺฐ ปุริสปุคฺคลา เอส ภควโต สาวกสงฺโฆ, อาหุเนยฺโย ปาหุเนยฺโย ทกฺขิเณยฺโย อญฺชลีกรณีโย อนุตฺตรำ ปุญฺญกฺเขตฺตำ โลกสฺสา ติ.**

(สวดทำนองสรภัญญะ)

(นำ) สงฆ์ใดสาวกศาสดา (รับพร้อมกัน) รับปฏิบัติมา
แต่องค์สมเด็จภควันต์
แจ้งเหตุจตุสัจเสร็จบรร- ลุทางที่อัน
ระงับและดับทุกข์ภัย
โดยเสด็จพระผู้ตรัสไตร ปัญญาผ่องใส
สะอาดและปราศมัวหมอง
เหินห่างทางข้าศึกปอง บ มิลำพอง
ด้วยกายและและวาจาใจ
เป็นเนื้อนาบุญอันไพ- ศาลแด่โลกัย
และเกิดพิบูลพูนผล
สมญาเอารสทศพล มีคุณอนนต์
อเนกจะนับเหลือตรา
ข้าขอนบหมู่พระศรา- พกทรงคุณา-
นุคุณประดุจรำพัน
ด้วยเดชบุญข้าอภิวันท์ พระไตรรัตน์อัน
อุดมดิเรกนิรัติศัย
จงช่วยขจัดโพยภัย อันตรายใดใด
จงดับและกลับเสื่อมศูนย์ฯ (กราบ)

พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) ร้อยกรอง

ถอดความ
บทสวดพระสังฆคุณ

พระสงฆ์หมู่ใดเป็นศิษย์ของพระศาสดา คือ ผู้ก่อตั้งพระศาสนา และได้รับปฏิบัติตามคำสอน สืบเนื่องต่อกันมาตั้งแต่สมัยเมื่อพระพุทธเจ้ายังดำรงพระชนม์อยู่ เป็นผู้เห็นแจ้งในอริยสัจ คือ ความจริงอย่างยิ่งสี่ประการ (ทุกข์, สมุทัย, นิโรธ, มรรค) จนจบสิ้น ได้บรรลุถึงหนทางอันนำไปสู่ความระงับสิ้นไปแห่งกองทุกข์และภัยอันตรายทั้งปวง ได้โดยเสด็จ คือ เดินตามรอยพระพุทธ ผู้มีความรู้แจ้งชัดสามประการ (คือ ศีล สมาธิ ปัญญา) ทรงมีพระปัญญา คือความรอบรู้แจ่มใสสะอาด และพ้นจากความหมองมัว (พระสงฆ์) เป็นผู้เหินห่าง คือพ้นจากข้าศึกหมายปองร้าย ทั้งเป็นผู้ไม่มีอาการฮึกห้าว หยิ่งยโส ไม่ว่าด้วยกาย วาจา หรือใจ เป็นเนื้อนาบุญ (คือพื้นที่อันเปรียบเสมือนนาสำหรับปลูกพืชคือบำเพ็ญบุญ) อันกว้างใหญ่ของโลกและทำให้เกิดผลสำเร็จโดยเต็มบริบูรณ์ เป็นผู้มีสมญานามว่าลูกชาย (อันหมายถึงทายาท) ของพระทศพล* หรือพระผู้มีกำลังสิบ (พระนามหนึ่งของพระพุทธเจ้า) เปี่ยมด้วยคุณความดีมากล้นไม่มีที่สิ้นสุด เกินกว่าที่จะจดบันทึกได้

ข้าขอนอบนบแด่หมู่พระสงฆ์ผู้เป็นศิษย์ของพระพุทธ อันดำรงไว้ซึ่งพระคุณใหญ่น้อยดังที่ได้พร่ำพรรณนามาแต่ต้น

ด้วยอำนาจแห่งผลบุญที่ข้าได้เคารพกราบไหว้พระรัตนตรัย อันบริบูรณ์ประเสริฐสุดและพิเศษยิ่ง ขอจงช่วยบันดาลให้กำจัดสิ้นไปซึ่งโพยภัยอันตรายใดใดทั้งปวง ขอจงจบสิ้น ลดน้อยถอยลง และสูญสิ้นไปในที่สุด

** โปรดดูภาคผนวกที่ ๓*

Paraphrased

Song in Praise of the Merit of the Community of Sangha

The Community of Sangha, being the disciples of Lord Buddha the Founder, and the unbroken line of adherents since the days when Lord Buddha was alive, whose members have realized the Four Noble Truths (suffering, origin of suffering, extinction of suffering, and path to the extinction of suffering), and entered the path leading to the extinction of all sufferings and dangers; whose members have followed the footsteps of the One with three great insights (morality, concentration and wisdom) or the Buddha whose wisdom is pure, taint-less, and penetrating; whose members are not approached by enemies, having no arrogance or haughtiness in body, speech or mind; being the great field for merit making of the world where the results of such merit making can be realized to the fullest extent; whose members, with the virtue so boundless beyond description, are known as descendants of the Dasabala or the One who possesses the Ten Powers (a name of the Buddha),

I salute that Community of Sangha – disciples of Buddha – whose merits and virtues are as described above.

May the merit gained from showing my respect to the Three Gems – so complete, noble and extraordinary – deliver me from danger of all kinds. May all dangers be terminated, diminished, and eventually distinguished.

อธิบายศัพท์
บทสวดพระสังฆคุณ

สาวก ศิษย์ของศาสดา

ศาสดา ผู้ตั้งลัทธิศาสนา

ปฏิบัติ ดำเนินการไปตามระเบียบแบบแผน กระทำเพื่อให้เกิดความชำนาญ กระทำตาม

แต่ จาก

สมเด็จ คำยกย่องหน้าที่ฐานันดรศักดิ์โดยกำเนิดหรือแต่งตั้ง หมายความว่า ยิ่งใหญ่ หรือประเสริฐ

ภควันต์ พระนามหนึ่งของพระพุทธเจ้า

เสร็จ จบ สิ้น

บรรลุ ลุ ถึง สำเร็จ

ระงับ ยับยั้งไว้ ทำให้สงบ

ดับ สูญสิ้นไป

ตรัส พูด แจ้งสว่าง ชัดเจน

ปัญญา ความรอบรู้ ความรู้ทั่ว ความฉลาดเกิดแต่เรียนและคิด

ปราศ พ้นไป ไม่มี

เหินห่าง ไม่สนิทสนมดังเก่า ไม่ค่อยได้ไปมาหาสู่หรือติดต่อกันเหมือนเดิม

ลำพอง ฮึกห้าว แสดงการหยิ่งยโส

ไพศาล กว้างใหญ่

โลกัย ของโลก

พิบูล กว้างขวาง มาก

สมญา ชื่อที่ตั้งให้

เอารส โอรส, ลูกของตนเอง

ทศพล ผู้มีกำลัง ๑๐, พระนามของพระพุทธเจ้า

อนนต์ อนันต์ ไม่มีสิ้นสุด มากล้น

อเนก มาก หลาย

ตรา ประทับ เป็นสำคัญ

ศราพก สาวก ศิษย์

รำพัน พร่ำพรรณนาตามอารมณ์

อภิวันท์ กราบไหว้

อุดม สูงสุด ยิ่ง เลิศ มากมาย บริบูรณ์

ดิเรก พิเศษ ตัดมาจากอดิเรก

นิรัติศัย พิเศษยิ่ง ประเสริฐยิ่ง

ขจัด กำจัด แยกย้ายออกไป

อันตราย เหตุที่ทำให้ถึงแก่ความตายหรือพินาศ

เสื่อม น้อยลง หย่อนลง

ศูนย์ ว่างเปล่า

บทสวดเคารพคุณมารดาบิดา

(นำ) **อนนฺตคุณสมฺปนฺนา**
(รับพร้อมกัน) **ชเนตฺติ ชนกา อุโภ**
มยฺหํ มาตา ปิตูนฺว ปาเท วนฺทามิ สาทรํ

(สวดทำนองสรภัญญะ)

(นำ) ข้าขอนบชนกคุณ
ผู้กอบนุกูลพูน
ฟูมฟักทะนุถนอม
แสนยากเท่าไรไร
ตรากทนระคนทุกข์
ปกป้องซึ่งอันตราย
เปรียบหนักชนกคุณ
ใหญ่พื้นพสุนธรา
เหลือที่จะแทนทด
แท้บูชไนยอัน

(รับพร้อมกัน) ชนนีเป็นเค้ามูล
ผดุงจวบเจริญวัย
บ บำราศนิราไกล
บ คิดยากลำบากกาย
ถนอมเลี้ยง ฤ รู้วาย
จนได้รอดเป็นกายา
ชนนีคือภูผา
ก็ บ เทียบ บ เทียมทัน
จะสนองคุณานันต์
อุดมเลิศอันประเสริฐคุณฯ

(กราบ)

พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) ร้อยกรอง

ถอดความ
บทสวดเคารพคุณมารดาบิดา

ข้าพเจ้าขอนอบน้อมพระคุณของบิดามารดา ผู้อุดหนุนเกื้อกูลให้ลูกเติบใหญ่ขึ้นตามวัย คอยเฝ้าระวังประคับประคองไม่ห่างหายไปไหนไกล ต่อให้ต้องอดทนทุกข์ยากตรากตรำร่างกายเพื่อเฝ้าดูแล แต่ท่านก็ดูแลทะนุถนอมเลี้ยงดูโดยไม่เว้นว่าง ซ้ำยังคอยปกป้องมิให้อันตรายเข้ามาเบียดเบียน จนลูกรอดชีวิตเป็นตัวเป็นตนมาได้ ครั้นจะเปรียบเทียบดู ภูเขาหรือผืนแผ่นดินอันกว้างใหญ่ก็ยังไม่เทียบเท่าความหนักแน่นของพระคุณบิดามารดา ความดีงามอันมากประมาณนั้นเกินกว่าจะทดแทนหรือสนองพระคุณได้หมดสิ้น บิดามารดาคือบุคคลผู้เต็มเปี่ยมด้วยพระคุณอันประเสริฐ ควรแก่การเคารพบูชาอย่างแท้จริง

Paraphrased

Song in Praise of Mother and Father

I bow my head in gratitude of the mother and the father, who take great care in protecting their children and constantly nourishing them until they reach maturity, willingly endure the difficulties and tirelessly embrace all hardships required in caring for their children. Thanks to the vigilance of his parents, a child can live to reach maturity. No land or mountain, how ever vast, comes close in comparison to the kindness of the mother and the father. The debt of gratitude to the parent is too great for any child to repay. Of such great virtue and wholesomeness is the person who is the mother or the father, truly worthy of reverence and gratitude.

อธิบายศัพท์
บทสวดเคารพคุณมารดาบิดา

นบ	ไหว้ นอบน้อม
ชนก	ชายผู้ให้กำเนิด พ่อ
คุณ	ความดีที่มีประจำอยู่ในสิ่งนั้น ความเกื้อกูล
ชนนี	หญิงผู้ให้กำเนิด แม่
เค้ามูล	สิ่งที่เป็นเครื่องกำหนดหมายบอกให้รู้
กอบ	เอามือสองข้างรวบสิ่งของเข้ามาจนนิ้วก้อยของมือชิดกันแล้วยกขึ้น
นุกูล	อนุกูล – เกื้อกูล สงเคราะห์
ฟูมฟัก	ทะนุถนอม ประคับประคอง
บ	ไม่ มักใช้ในหนังสือหรือกวีนิพนธ์
บำราศ	หายไป จากไป พรากไป ปราศจาก
นิรา	ไปจาก
แสน	มากยิ่ง เหลือเกิน
ไร	ไหน, ใด, อะไร
ตราก	ทนทำอย่างไม่คิดถึงความยากลำบาก
ระคน	ปนหรือผสมให้เข้ากัน คละกัน เป็นกลุ่มเป็นพวก
ทุกข์	ความยากลำบาก ความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ
ถนอม	คอยระวังประคับประคองให้ดี
วาย	ค่อยสิ้นไปตามคราว หรือกำหนดอายุเวลา
อันตราย	เหตุที่ทำให้ถึงแก่ความตาย หรือพินาศ
เปรียบ	เอาสิ่งหนึ่งมาเทียบกับอีกสิ่งหนึ่ง

ภูผา เขาหิน

ใหญ่ โต

พสุนธรา แผ่นดิน

เทียบ นำมาเปรียบ

แทนทด ทดแทน – ตอบแทน ชดใช้หรือชดเชยสิ่งที่เสียไป

คุณานันต์ ความดี ความเกื้อกูลอันมากล้น (คุณ-อนันต์)

บูชไนย น่านับถือ น่าบูชา

อุดม สูงสุด ยิ่งเลิศ มากมาย บริบูรณ์

บทสวดเคารพคุณครูอาจารย์

(นำ) **ปาเจราจริยา โหนฺติ**
(รับพร้อมกัน) **คุณุตฺตรานุสาสกา**
ปณฺณาวุฑฺฒิกเร เต เต
ทินฺโนวาเท นมามิหำ

(สวดทำนองสรภัญญะ)

(นำ) อนึ่งข้าคำนับน้อม
โอบเอื้อและเจือจุน
ยัง บ ทราบ ก็ได้ทราบ
ชี้แจงและแบ่งปัน
จิตมากด้วยเมตตา
เหมือนท่านมาแกล้งเกณฑ์
ขจัดเขลาบรรเทาโม-
กังขา ณ อารมณ์
คุณส่วนนี้ควรนับ
ควรนึกและตรึกใน

(รับพร้อมกัน) ต่อพระครูผู้การุญ
อนุศาสน์ทุกสิ่งสรรพ์
ทั้งบุญบาปทุกสิ่งอัน
ขยายอรรถให้ชัดเจน
และกรุณา บ เอียงเอน
ให้ฉลาดและแหลมคม
หะจิตมืดที่งุนงม
ก็สว่างกระจ่างใจ
ถือว่าเลิศ ณ แดนไตร
จิตน้อมนิยมชมฯ

(กราบ)

พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) ร้อยกรอง

ถอดความ
บทสวดเคารพคุณครูอาจารย์

ยังมีคุณอันควรนอบน้อมอีกสถานหนึ่ง ข้าพเจ้าขอนอบน้อมคุณครูผู้เปี่ยมด้วยความกรุณา ครูคือ ผู้เอื้อเฟื้อสั่งสอนสรรพสิ่ง บาปบุญคือความรู้ผิดรู้ชอบใดๆ ที่ยังไม่เคยรู้ก็ได้รู้ ครูคือ ผู้ชี้แจงและแบ่งส่วนแห่งความรู้ของท่านให้แก่ศิษย์ อธิบายขยายเนื้อความของบทเรียนต่างๆ ให้แจ่มชัดขึ้น ทั้งดวงจิตของครูก็เปี่ยมด้วยความปรารถนาให้ศิษย์พ้นทุกข์และมีสุขอยู่เสมอ ไม่เปลี่ยนแปรหรือเอนเอียงเป็นอย่างอื่น ครูคือ ผู้จงใจสร้างสรรค์ให้สติปัญญาของศิษย์ฉลาดหลักแหลม ปราศจากความฉงนโง่เขลาอันมืดมน ความเคลือบแคลงสงสัยที่เคยมีในความรู้สึกนึกคิดก็กลับหายไป กลายเป็นความกระจ่างแจ้งเข้ามาแทน พระคุณของครูจึงถือว่าเยี่ยมยอดอย่างหนึ่งในดินแดนทั้งสาม (คือ สวรรค์ มนุษยโลก และบาดาล) เราทั้งหลายพึงระลึกนึกถึงพระคุณของครูไว้ในดวงจิตด้วยความนิยมนับถืออยู่เสมอ

Paraphrased

Song in Praise of Guru and Aacariya

I bow my head in reverence of another great virtue, which is that of the guru and aacariya or the teachers who impart valuable lessons of right and wrong to their pupils with great kindness, who expound and impart their knowledge to the pupils, helping them comprehend the lessons by means of explanation and delineation. Always in the mind of a teacher is the constant and unshakable wish for the students' happiness and freedom from harm. A teacher is one who strives to cultivate the minds of his or her students, to help them overcome the dark veil of ignorance and doubtfulness and illuminate their minds. The virtue of the teacher is revered as one of the most exalted virtues in the Three Realms (heaven, earth, and underworld). We should, therefore, bear in mind the great virtue of a teacher with respect and reverence at all time.

อธิบายศัพท์
บทสวดเคารพคุณครูอาจารย์

อนึ่ง อีกอย่างหนึ่ง อีกประการหนึ่ง

คำนับ ทำความเคารพโดยก้มศีรษะ

น้อม โน้ม

การุญ ความกรุณา

โอบ เอาแขนอ้อมไว้

เอื้อ เอาใจใส่ มีน้ำใจ

เจือจุน อุดหนุน เผื่อแผ่ จุนเจือ

อนุศาสน์ สั่งสอน ชี้แจง

สรรพ์ ทุกสิ่ง ทั้งปวง ทั้งหมด

ชี้แจง พูดขยายความให้เข้าใจชัดเจน

แบ่งปัน แบ่งส่วนให้บ้าง แบ่งให้บางส่วน

อรรถ เนื้อความ

จิต ใจ สิ่งที่มีหน้าที่รู้ คิด และนึก

เมตตา ความรักและความเอ็นดู ความปรารถนาที่จะให้ผู้อื่นเป็นสุข

บุญ การกระทำดีตามหลักคำสอนในศาสนา ความดี คุณงามความดี

บาป การกระทำผิดหลักคำสอนหรือข้อห้ามในศาสนา

กรุณา ความสงสารที่จะทำให้พ้นทุกข์ เป็นหนึ่งในพรหมวิหาร ๔

เอียงเอน โน้มเอียง ไม่เที่ยงตรง

เกณฑ์ บังคับหรือขอร้องแกมบังคับ

แหลม ปัญญาแหลม ชำนาญจนรู้ได้ทันทีว่าอะไรจริง ไม่จริง เป็นต้น

ขจัด กำจัด กระจัดแยกย้ายออกไป

เขลา ขาดไหวพริบ รู้ไม่ถึง รู้ไม่เท่าทัน ไม่เฉียบแหลม ไม่ฉลาด

บรรเทา ทุเลาหรือทำให้ทุเลา ผ่อนคลาย หรือทำให้ผ่อนคลายลง

มืด ขาดแสงสว่าง

กังขา ความเคลือบแคลง ความสงสัย

สว่าง กระจ่างมีแสงมาก

กระจ่าง สว่าง สุกใส ชัดเจน แจ่ม

ณ ใน ที่ เป็นคำบ่งเวลา หรือสถานที่ตรงนั้น ตรงนี้

แดนไตร โลกทั้ง ๓ ได้แก่ กามภพ ภพของเทวดาลงมา รูปภพ ภพของพระพรหมที่มีรูป อรูปภพ คือ ภพที่พระพรหมไม่มีรูป; หรือ สวรรค์ มนุษยโลก และบาดาล

ตรึก นึก คิด

น้อม ชมชอบ ยอมรับนับถือ ชื่นชมยินดี

บทสวดชยสิทธิคาถา

(นำ) **พาหุ๎** (รับพร้อมกัน) **สหสฺสมภินิมฺมิตสาวุธนฺตๆ**
คฺรีเมขลๆ อุทิตโฆรสเสนมารๆ
ทานาทิธมฺมวิธินา ชิตวา มุนินฺโท
ตนฺเตชสา ภวตุ เต ชยสิทฺธิ นิจฺจๆ

(สวดทำนองสรภัญญะ)

(นำ) ปางเมื่อพระองค์ปรมพุท-
ตรัสรู้อนุตรสมา-
ขุนมารสหัสพหุพา-
ขี่คีรีเมขละประทัง
แสร้งเสกสราวุธประดิษฐ์
รุมพลพหลพยุหะปาน
หวังเพื่อผจญวรมุนิน-
พระปราบพหลพยุหะมา-
ด้วยเดชะองค์พระทศพล
ทานาทิธรรมวิธิกูล
ด้วยเดชะสัจวจนา
ขอจงนิกรพลสยาม
ถึงแม้จะมีอริวิเศษ
ขอไทยผจญพิชิตผลาญ

(รับพร้อมกัน) ธวิสุทธศาสดา
ธิ ณ โพธิบัลลังก์
หุวิชาวิชิตขลัง
คชะเหี้ยมกระเหิมหาญ
กลคิดจะรอนราน
พระสมุทะนองมา
ทสุชินราชา
รเมลืองมลายสูญ
สุวิมลไพบูลย์
ชนน้อมมโนตาม
และนมามิองค์สาม
ชยสิทธิทุกวาร
พลเดชเทียมมาร
อริแม้นมุนินทร ฯ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์

ถอดความ
บทสวดชยสิทธิคาถา

สมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นศาสดาเอก เป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ทรงเปี่ยมด้วยความบริสุทธิ์ ทรงสำรวมพระทัยให้แน่วแน่อย่างยิ่งแล้ว กำลังจะตรัสรู้ขณะประทับอยู่ ณ โพธิบัลลังก์คือ พระแท่นใต้ต้นโพธิ์ทันใดนั้น มีพญามารผู้มีแขนนับพัน เพียบพร้อมด้วยวิชาความรู้และกำลังความสามารถอันอาจจะปราบปรามผู้อื่นให้พ่ายแพ้ ได้ขี่ช้างชื่อคีริเมขล์ซึ่งสุดแสนจะโหดเหี้ยมและกำเริบคะนองเต็มที่เข้ามา พร้อมเสกอาวุธวิเศษไว้ครบมือด้วยความมุ่งหมายที่จะเข้าสู้รบ พร้อมทั้งนำเหล่ากำลังพลมารทั้งหลายมาเป็นกระบวนทัพใหญ่ ราวกับน้ำในพระมหาสมุทรอันเนืองนองมา ด้วยตั้งใจจะเอาชนะพระพุทธเจ้าผู้ทรงเป็นนักปราชญ์ที่ยิ่งใหญ่และยังทรงเป็นยอดของผู้ชนะ พระพุทธเจ้าได้ทรงปราบพญามารและเหล่ามารทั้งหลายให้แตกพ่ายยับเยินสูญสิ้นไปเสียทั้งหมด ด้วยอำนาจแห่งพระทศพล* หรือพระผู้มีกำลังสิบ (พระนามหนึ่งของพระพุทธเจ้า) ผู้ทรงปราศจากมลทินโดยสิ้นเชิง และทรงมีหนทางบำเพ็ญพระบารมีอันเป็นแบบอย่างที่พึงประพฤติปฏิบัติตามนานาประการ มีทานคือ การให้ปันแก่ผู้อื่นเป็นข้อแรก

ด้วยอำนาจแห่งถ้อยคำความจริงแท้ที่กล่าวมานี้ กับทั้งความนอบน้อมต่อพระรัตนตรัยคือ พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ ขอให้ประชาชนชาวสยามประสบชัยชนะทุกเมื่อ ถึงแม้ข้าศึกผู้รุกรานจะวิเศษเลิศล้ำเพียงใด หรือต่อให้มีกำลังอำนาจราวกับพญามาร ก็ขอให้คนไทยอาจต่อสู้เอาชนะและทำลายข้าศึกเหล่านั้นให้หมดสิ้นไปได้เหมือนกับที่พระพุทธเจ้าทรงปราบมาร

** โปรดดูภาคผนวกที่ ๓*

Paraphrased

Chanting in Praise of the Rightful Victory

At the time when Lord Buddha – the Enlightened One perfectly free from defilements and the Supreme Founder of the Doctrine – was seated on the Throne of Enlightenment under the bodhi tree with His mind firmly set and ready to attain the enlightenment, He was confronted by the evil king Mara of a thousand arms, whose vast knowledge and strength was capable of defeating anyone, who, marching on Girimekhala the elephant so powerful and fierce, with full array of magical weapons, had assembled an army of devils as vast as the great ocean, determined to claim victory over the Buddha who is the Great Teacher and Supreme Winner. With all the exemplary perfections accumulated by the Blessed One, where perfection in Giving is the first, the Dasabala or the One who possesses the Ten Powers, who is entirely free from defilements, had claimed the rightful victory over Mara, defeating him and the entire horde of his army.

By the power of the utterance of this truth and the deep respect for the Three Gems of the Buddha, the Dhamma and the Sangha, may the people of Siam be always victorious. Even if we were to face the enemies with such extraordinary abilities or strength comparable to those of the Mara King, may the Thai be able to defeat such enemies in the same manner as the Buddha had defeated Mara.

อธิบายศัพท์
บทสวดชยสิทธิคาถา

ปาง ครั้ง คราว เมื่อ เช่น

พระองค์ ลักษณนามใช้แก่พระพุทธเจ้า เทพผู้เป็นใหญ่ พระเจ้าแผ่นดิน พระราชวงศ์ตั้งแต่ชั้นพระองค์เจ้าขึ้นไป

ปรม อย่างยิ่ง (ใช้นำหน้าคำอื่นโดยมาก)

วิสุทธ สะอาด ใส ขาว หมดจด บริสุทธิ์ หมดมลทิน

ศาสดา ผู้ตั้งลัทธิศาสนา คำเรียกพระพุทธเจ้า

ตรัสรู้ รู้แจ้ง

โพธิบัลลังก์ อาสนะที่พระพุทธเจ้าประทับใต้ต้นพระศรีมหาโพธิ ณ พุทธคยา ประเทศอินเดีย ในวันตรัสรู้

ขุน ผู้เป็นใหญ่ หัวหน้า

มาร เทวดาจำพวกหนึ่ง มีใจบาป หยาบช้าคอยกีดกันไม่ให้ทำบุญ

สหัส หนึ่งพัน

พหุ มาก

พาหุ แขน

วิชา ความรู้ ความรู้ที่ได้ด้วยการเล่าเรียน หรือฝึกฝน

วิชิต เขตแดนที่ปราบปรามแล้ว ถูกปราบ ปราบให้แพ้

ขลัง มีกำลังหรืออำนาจที่อาจบันดาลให้เป็นไปได้ มีอำนาจศักดิ์สิทธิ์ที่เชื่อกันว่า อาจบันดาลสำเร็จให้ตามประสงค์

ประทัง ทำให้ทรงอยู่ได้ ทำให้ดำรงอยู่ได้

คชะ ช้าง ช้างพลาย

เหี้ยม แข็งกระด้าง ปราศจากความเมตตา กรุณา

กระเหิม กำเริบ คะนอง

หาญ กล้า เก่ง

แสร้ง แกล้ง จงใจทำให้ผิดจากความจริง จงใจทำ

เสก ร่ายมนตร์เพื่อทำให้ขลังหรือศักดิ์สิทธิ์ หรือเพื่อให้เกิดพลังส่งสิ่งใดสิ่งหนึ่งไปทำร้ายศัตรู

สราวุธ ลูกศร

ประดิษฐ์ ตั้งขึ้น จัดทำขึ้น คิดทำขึ้น สร้างขึ้น แต่งขึ้น

รุม อาการที่คนหลายคนหรือสัตว์หลายตัวรวมกันเข้าทำอย่างใดอย่างหนึ่งแก่ผู้หนึ่งหรือสิ่งหนึ่งอย่างไม่มีระเบียบ

พล กำลัง

พหล มาก ใหญ่ หนา ทึบ

พยุหะ กระบวน หมู่ กองทัพ

ปาน เหมือน คล้าย

ผจญ พยายามต่อสู้ พยายามเอาชนะ

มุนินท์ จอมปราชญ์ – พระพุทธเจ้า

สุชิน ผู้ชนะที่ประเสริฐ หมายถึง พระพุทธเจ้า

เมลืองมลาย แตก ทำลาย

สุวิมล กระจ่างหรือบริสุทธิ์แท้

ไพบูลย์ ความเต็มเปี่ยม ความเต็มที่

ทานาทิธรรม ธรรมะมีทาน คือ การให้ปันแก่ผู้อื่นเป็นข้อแรก (ทาน+อาทิ+ธรรม)

สัจจวจนา คำพูดหรือวาจาอันเป็นความจริง

นิกร หมู่

สยาม ชื่อประเทศและชนชาติที่อยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หมายถึง ประเทศไทยในปัจจุบัน

ชย การชนะ

สิทธิ อำนาจอันชอบธรรม สำเร็จ

อริ ข้าศึก ผู้ไม่ถูกกัน

วิเศษ ยอดเยี่ยม เลิศลอย

พล กำลัง

เดช อำนาจ

มาร เทวดาจำพวกหนึ่ง มีใจหยาบช้า คอยกีดกันไม่ให้ทำบุญ

ผจญ พยายามต่อสู้ พยายามเอาชนะ

พิชิต ปราบให้แพ้

ผลาญ ทำลายให้หมดสิ้นไป

แม้น เหมือน เช่น คล้าย

มุนินทร จอมปราชญ์ พระพุทธเจ้า

เพลงสรรเสริญพระบารมี

ข้าวรพุทธเจ้า
นบพระภูมิบาล
เอกบรมจักริน
พระยศยิ่งยง
ผลพระคุณ ธ รักษา
ขอบันดาล
จงสฤษดิ์ดัง
ดุจถวายชัย

เอามโนและศิระกราน
บุญดิเรก
พระสยามินทร์
เย็นศิระเพราะพระบริบาล
ปวงประชาเป็นสุขศานต์
ธ ประสงค์ใด
หวังวรหฤทัย
ชโย

ถอดความ
เพลงสรรเสริญพระบารมี

ข้าพระพุทธเจ้าขอกราบถวายบังคมด้วยหัวใจและด้วยเศียรเกล้า แด่พระผู้อภิบาลรักษาแผ่นดิน ผู้เพียบพร้อมด้วยบุญคือคุณความดีอันรุ่งเรือง ทรงเป็นที่หนึ่ง และทรงเป็นที่สุดในบรรดาผู้มีจักรคือพระราชาทั้งปวง ทรงเป็นพระผู้เป็นเจ้าเป็นใหญ่ในสยาม มีพระเกียรติยศอย่างยอดยิ่งและยั่งยืน ความร่มเย็นที่อยู่เหนือหัว (ราษฎร) ก็เพราะทรงดูแลรักษา ผลแห่งพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ได้ระวังป้องกันประชาราษฎร์ทั้งปวงให้เป็นสุขและสันติ ขอจงดลบันดาลให้สิ่งที่พระองค์ต้องพระราชประสงค์ สำเร็จผลสมดังที่ทรงตั้งพระราชหฤทัย เหมือนชัยมงคลที่ถวายมานี้เทอญ

Paraphrased

Royal Anthem

With my heart and my head, I bow to the ground in greeting Your Majesty - the Supreme Protector of the Land, the One Blessed with Punna or merit and virtue, the First One, the Greatest of all Kings who are Chakra or Wheel Holders, and the Great Sovereign of Siam who exalts in highest and lasting honor. Safe and secure under Your protection, ever grateful for Your boundless generosity in safeguarding the happiness and peace of all subjects, I beg the divine power to bless Your Majesty with all that Your heart desires, for this is also what my heart desires.

อธิบายศัพท์
เพลงสรรเสริญพระบารมี

มโน ใจ

ศิระ ศีรษะ หัว

กราน กราบ

นบ กราบคำนับ

พระภูมิบาล พระเจ้าแผ่นดิน

บุญ คุณงามความดี

ดิเรก รุ่งเรือง

เอก หนึ่ง

บรม ที่สุด

จักริน ผู้มีจักร หมายถึง พระนารายณ์ ต่อมาหมายถึง พระราชา

สยามินทร์ มาจาก สยาม+อินทร์ แปลว่า พระผู้เป็นใหญ่ในสยาม

พระยศ พระเกียรติคุณ พระเกียรติยศ

บริบาล ดูแลรักษา

ศานต์ สันติ

สฤษดิ์ สำเร็จผล

ภาคผนวก ๑

จักขุ ๕ (พระจักขุอันเป็นสมบัติของพระผู้มีภาคเจ้า – Cakkhu : the Five Eyes of the Blessed One)

๑. มังสจักขุ (ตาเนื้อ คือ ทรงมีพระเนตรอันงาม มีอำนาจ เห็นแจ่มใส ไว และเห็นไกล – Masa-cakkhu: the physical eye which is exceptionally powerful and sensitive)

๒. ทิพพจักขุ (ตาทิพย์ คือ ทรงมีพระญาณอันเห็นหมู่สัตว์ผู้เป็นไปต่างๆกัน ด้วยอำนาจกรรม – Dibba-cakkhu: the Divine Eye)

๓. ปัญญาจักขุ (ตาปัญญา คือ ทรงประกอบด้วยพระปัญญาคุณอันยิ่งใหญ่ เป็นเหตุให้สามารถตรัสรู้อริยสัจจธรรม เป็นต้น – Paññ-cakkhu: the eye of wisdom; Wisdom-Eye)

๔. พุทธจักขุ (ตาของพระพุทธเจ้า คือ ทรงประกอบด้วยอินทริยปโรปริยัตตญาณ และอาสยานุสยญาณ เป็นเหตุให้ทรงทราบอัธยาศัยและอุปนิสัยแห่งเวไนยสัตว์ แล้วทรงสั่งสอนและแนะนำให้บรรลุคุณวิเศษต่างๆ ยังพุทธกิจให้บริบูรณ์ – Buddha-cakkhu: the eye of a Buddha; Buddha-Eye)

๕. สมันตจักขุ (ตาเห็นรอบ คือ ทรงประกอบด้วยพระสัพพัญญุตญาณอันหยั่งรู้ธรรมทุกประการ – Samanta-cakkhu: the eye of all-round knowledge; All-seeing Eye;omniscience)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๗.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

ภาคผนวก ๒

มรรค ๔ (ทางเข้าถึงความเป็นอริยบุคคล, ญาณที่ทำให้ละสังโยชน์ได้ขาด – Magga: the path)

๑. โสดาปัตติมรรค (มรรคอันให้ถึงกระแสที่นำไปสู่นิพานทีแรก, มรรคอันให้ถึงความเป็นพระโสดาบัน เป็นเหตุละสังโยชน์ได้ ๓ คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส – Sotapati-magga: the Path of Stream-Entry)

๒. สกทาคามิมรรค (มรรคอันให้ถึงความเป็นพระสกทาคามี เป็นเหตุละสังโยชน์ได้ ๓ ข้อต้นกับทำราคะ โทสะ โมหะ ให้เบาบางลง – Sakadagami-magga: the Path of Once-returning)

๓. อนาคามิมรรค (มรรคอันให้ถึงความเป็นอนาคามี เป็นเหตุละสังโยชน์เบื้องต่ำได้ทั้ง ๕ –Anagami-magga: the Path of Non-Returning)

๔. อรหัตตมรรค (มรรคอันให้ถึงความเป็นพระอรหันต์ เป็นเหตุละสังโยชน์ได้หมด ๑๐ – Arahatta-magga: the Path of arahantship)

ผล ๔ (ผลที่เกิดสืบเนื่องจากการละกิเลสได้ด้วยมรรค, ธรรมารมณ์อันพระอริยะพึงเสวย ที่เป็นผลเกิดเองในเมื่อกิเลสสิ้นไปด้วยอำนาจมรรคนั้นๆ – Phala: fruition)

๑. โสดาปัตติผล (ผลแห่งการเข้าถึงที่นำไปสู่นิพพาน, ผลอันพระโสดาบันพึงเสวย - Sotapatti-phala: the Fruition of Stream-Entry)

๒. สกทาคามิผล (ผลอันพระสกทาคามีพึงเสวย – Sakadagmi-phala: the Fruition of Once-Returnning)

๓. อนาคามิผล (ผลอันพระอนาคามีพึงเสวย – Anagami-phala: the Fruition of Non-Returning)

๔. อรหัตตผล (ผลคือความเป็นพระอรหันต์, ผลอันพระอรหันต์พึงเสวย – Arahatta-phala: the fruition of Arahantship)

ผล ๔ นี้ บางที่เรียกว่า สามัญญผล (ผลของความเป็นสมณะ, ผลแห่งการบำเพ็ญสมณธรรม – Smañña-phala: fruits of a monk' s life; fruits of the monkhood)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๗. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

ภาคผนวก ๓

ทศพลญาณ (บาลีเรียก ตถาคตพลญาณ ๑๐ คือ พระญาณอันเป็นกำลังของพระตถาคต ๑๐ ประการ ที่ทำให้พระองค์สามารถบันลือสีหนาท ประกาศพระศาสนาได้มั่นคง - Dasa-balaña: the Ten Powers of the Perfect One)

๑. **ฐานาฐานญาณ** (ปรีชาหยั่งรู้ฐานะและอฐานะ คือ รู้กฎธรรมชาติเกี่ยวกับขอบเขตและขีดขั้นของสิ่งทั้งหลายว่า อะไรเป็นไปได้ อะไรเป็นไปไม่ได้ และแค่ไหนเพียงไร โดยเฉพาะในแง่ของความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผล และกฎเกณฑ์ทางจริยธรรม เกี่ยวกับสมรรถวิสัยของบุคคล ซึ่งจะได้รับผลกรรมที่ดีและชั่วต่างๆกัน – hnhna-ña: knowledge of instance and no instance; knowledge of possibilities and impossibilities)

๒. กรรมวิปากญาณ (ปรีชาหยั่งรู้ผลของกรรม คือ สามารถกำหนดแยกการให้ผลอย่างสลับซับซ้อน ระหว่างกรรมดีกับกรรมชั่ว ที่สัมพันธ์กับปัจจัยแวดล้อมต่างๆ มองเห็นรายละเอียดและความสัมพันธ์ภายในกระบวนการก่อผลของกรรมอย่างชัดเจน – Kammavipka-ña; knowledge of the ripening of action; knowledge of the results of kamma)

๓. สัพพัตถคามินีปฏิปทาญาณ (ปรีชาหยั่งรู้ข้อปฏิบัติที่จะนำไปสู่คติทั้งปวง คือ สุคติ ทุคติ หรือพ้นจากคติ หรือปรีชาหยั่งรู้ข้อปฏิบัติที่จะนำไปสู่อรรถประโยชน์ทั้งปวง กล่าวคือ ทิกฐธัมมิกัตถะ สัมปรายิกัตถะ หรือ ปรมัตถะ คือรู้ว่าเมื่อปรารถนาจะเข้าถึงคติหรือประโยชน์ใด จะต้องทำอะไรบ้าง มีรายละเอียดและวิธีปฏิบัติอย่างไร – Sabbatthagminpaipad-ña: knowledge of the way that leads anywhere; knowledge of practices leading to all destinies and all goals)

๔. นานาธาตุญาณ (ปรีชาหยั่งรู้สภาวะของโลกอันประกอบด้วยธาตุต่างๆ เป็นอเนก คือ รู้สภาวะของธรรมชาติ ทั้งฝ่ายอุปาทินกสังขารและฝ่ายอนุปาทินนกสังขาร เช่น รู้จักส่วนประกอบต่างๆของชีวิต สภาวะของส่วนประกอบเหล่านั้น พร้อมทั้งลักษณะและหน้าที่ของมันแต่ละอย่าง อาทิ การปฏิบัติหน้าที่ของขันธ์ อายตนะ และธาตุต่างๆ ในกระบวนการรับรู้ เป็นต้น และรู้เหตุแห่งความแตกต่างกันของสิ่งทั้งหลายเหล่านั้น – Nndhtu-ñna: knowledge of the world with its many different elements)

๕. นานาธิมุตติกญาณ (ปรีชาหยั่งรู้อธิมุติ คือ รู้อัธยาศัย ความโน้มเอียง ความเชื่อถือ แนวความสนใจ เป็นต้นของสัตว์ทั้งหลายที่เป็นไปต่างๆกัน – Nndhimuttika-ña: knowledge of the different dispositions of beings)

๖. อินทริยปโรปริยัตตญาณ (ปรีชาหยั่งรู้ความยิ่งและหย่อนแห่งอินทรีย์ของสัตว์ทั้งหลาย คือรู้ว่าสัตว์นั้นๆ มีศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา แค่ไหน เพียงใด มีกิเลสมาก กิเลสน้อย มีอินทรีย์อ่อน หรือแก่กล้า สอนง่าย หรือสอนยาก มีความพร้อมที่จะตรัสรู้หรือไม่ - Indriyaparopariyatta-ña: knowledge of the state of faculties of beings; knowledge of the inferiority and superiority of the controlling faculties of various beings; knowledge as regards maturity of persons)

๗. ฌานาทิสังกิเลสาทิญาณ (ปรีชาหยั่งรู้ความเศร้าหมอง ความผ่องแผ้ว การออกแห่งฌาน วิโมกข์ สมาธิ และสมาบัติทั้งหลาย – Jhanadisankilesdi-ña: knowledge of defilement,cleansing and emergence in the cases of the meditations, liberations, concentrations and attainments)

๘. ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ (ปรีชาหยั่งรู้อันทำให้ระลึกภพที่เคยอยู่ในหนหลังได้ – Pubbenivsnussati-ña; knowledge of the remembrance of former existences)

๙. จุตูปปาตญาณ (ปรีชาหยั่งรู้จุติและอุบัติของสัตว์ทั้งหลายอันเป็นไปตามกรรม – Cut-papta-ña: knowledge of the decease and rebirth of beings)

๑๐. อาสวักขยญาณ (ปรีชาหยั่งรู้ความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย – Savakkhaya-ña : -knowledge of the exhaustion of mental intoxicants)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ ๑๗.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

คุณานุคุณไตรภาค
รองศาสตราจารย์ ธงทอง จันทรางศุ
อาจารย์ ดร.ชัชพล ไชยพร และ ดร.พิเศษ สอาดเย็น

ISBN 978-974-559-802-7
สิ่งพิมพ์สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ลำดับที่ ๕๓/๒๕๕๒
พิมพ์ครั้งที่ ๑ : ๒๕๕๒ จำนวน ๕๐,๐๐๐ เล่ม

ที่ปรึกษาพิเศษ
นายนรชิต สิงหเสนี
เอกอัครราชทูตผู้แทนถาวรแห่งประเทศไทย
ประจำสหประชาชาติ ณ นครนิวยอร์ก

ขอบพระคุณ
ท่านผู้หญิงบุตรี วีระไวทยะ
นายเชื้อพร รังควร
สำนักงานผู้บริหารงานใน
สมเด็จพระเจ้าภคินีเธอ เจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริโสภาพัณณวดี

ผู้ประสานงาน
นายดำรงศักดิ์ วิสุทธิ์อัมพร • นายถวัลย์ มาศจรัส • นางสาวพุฒิสาร์ อัคคะพู
นางสาวดารณี อรุณวรากรณ์ • นางสาวหทัยชนก ทองหล้า
นายวีระพงษ์ อู่เจริญ • นายธนพล อัศวไชยตระกูล

อักษรประดิษฐ์
นายธีระพันธ์ ลอไพบูลย์

พิมพ์ที่
บริษัท เอส.ซี.พริ้นท์แอนด์แพค จำกัด

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา
OFFICE OF THE EDUCATION COUNCIL